

Kronika Komesa Marcelina kao povijesni izvor

Hrvoje Gračanin, Komes Marcelin i svijet ranog Bizanta, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk – Hrvatsko društvo za bizantske studije, 2018, 373 str.

Kronika Komesa Marcelina značajno je kasnoantičko povijesno vrelo, usredotočeno na povijest Istočnog Rimskog Carstva od 379. do 534. Njome se Hrvoje Gračanin bavio u magistarskome radu *Antička kronika kao povijesni izvor: primjer Kronike Komesa Marcelina* te je objavio studiju uz prijevod Brune Kuntić-Makvić (*Komes Marcelin i njegova Kronika*, Zagreb: Latina et Graeca 2006). Gračaninu je za detaljnu uvodnu studiju i produbljen povijesni komentar uzorom bilo kapitalno djelo Briana Crokea, *Count Marcellinus and his Chronicles*, u kojem je autor, uz vlastiti povijesni komentar, napravio prvi cjelokupan prijevod Marcelinove *Kronike* na engleski jezik, prema zapisima izvornika koji je prenio Theodor Mommsen.

Knjiga *Komes Marcelin i svijet ranog Bizanta* nastala je na temelju navedenih autorovih djela. Autor je značajno proširio i produbio teme kojima se ranije bavio. Na početku knjige popis je karata te Predgovor, a zatim devet poglavlja s potpoglavljima: „Uvod“ (str. 15-28), „Komes Marcelin“ (str. 29-62), „Marcelinova *Kronika*“ (str. 63-117), „Carevi i carice“ (str. 119-166), „Marcelin i Ilirik“ (str. 167-207), „Život jednoga velegrada: Konstantinopol“ (str. 209-266), „Istok i Zapad“ (str. 267-294), „Marcelinov nastavljac“ (str. 295-308) i „Zaključak“ (str. 309-312). Na kraju knjige nalaze se Bibliografija i Kazalo.

U "Uvodu" (str. 15-28) autor određuje pojam i svrhu kršćanske kronike kao posebne povijesne i spisateljske vrste koja nastoji prikazati cjelovitost i sveobuhvatnost ljudske povijesti na temelju ovisnosti o Božjoj volji i naumu. Nastavlja kraćim povijesnim pregledom kasnoantičkih kršćanskih kronika od začetaka u spisima autora Seksta Julija Afrikanca i Hipolita, preko djela ostalih kroničara, te završava spomenom nekih kasnijih koje sadržavaju izvorne kronike. Naglašava recentan odmak od negativističke percepcije kroničarstva kao vrste povijesnog spisateljstva, koje se sve više žanrovski promatra na pojedinim primjerima kao zajednička ideja kroničara i njegove publike. Poglavlje se u drugom dijelu uglavnom temelji na pregledu stanja istraživanja Marcelinove *Kronike* od radova G. Waitza sredinom 19. stoljeća, preko istraživanja epohalnih razmjera O. Holder-Eggera i Theodora Mommsena do kraja toga stoljeća, zatim na pregledu studija prošloga stoljeća – od onih o odnosima između Marcelina i Magna Aurelija Kasiodora Senatora, preko spomenutih krucijalnih sustavnih istraživanja Briana Crokea, do onih nešto recentnijih. Gračanin završava najavom pojedinih razina na kojima će proučavati Marcelinovu *Kroniku* kao paradigmu kasnoantičkog kroničarstva.

U drugom poglavlju, naslovljenom „Komes Marcelin“ (str. 29-62), autor se bavi Marcelinovim životom o kojemu se ne zna mnogo, među ostalim, niti mjesto i vrijeme rođenja. Ono što je poznato o njegovu podrijetlu i profesionalnom životu pronalazimo u svjedočanstvima suvremenika, što je zabilježeno u *Kronici* te u Kasiodorovim bilješkama nastalima vjerojatno tijekom njegova boravka u Carigradu, a u kojima se Marcelin spominje dvaput. Posebnu pozornost autor pridaje spoznajama o njegovim djelima, od kojih je sačuvana samo *Kronika*, te završava poglavlje kroničarevim svjetonazorom i stupnjem

njegova utjecaja na stil pisanja. Naime, Marcelin se, prema autoru, u radu definitivno nije u potpunosti vodio Tacitovom *sine ira te studio*, pri čemu naglašava utjecaje na više razina, posebice podrijetla (Ilirik), prebivališta (Carigrad), religije (kršćanstva), sve zajedno iz ideološke perspektive stanovnika Istočnoga Rimskog Carstva tog doba.

Treće poglavlje naslovljeno je „Marcelinova *Kronika*“ (str. 63-117), a temelji se na obilježjima *Kronike* sagledavanim na nekoliko razina. Autor prvo prikazuje i analizira obilježja Marcelinove kronologije temeljene na dvostrukom sustavu datacije koja je, prema njemu, unatoč manama, u većoj mjeri prihvatljiva. Zatim procjenjuje pretpostavljen Marcelinov odabir vrela i kontekstualizira pojedine autore s naglaskom na utjecaj kroničareva svjetonazora pri njihovu odabiru i korištenju. Nadalje, tablično prikazuje određene podatke koje nalazimo u *Kronici*, poput popisa istaknutih dužnosnika i velikodostojnika (carevi, pape, konzuli), te značajne događaje iz povijesti Carstva, posebice njegova istočnog dijela, koje je Marcelin zabilježio.

U četvrtom se poglavlju, naslovljenom „Carevi i carice“ (str. 119-166), autor bavi osobama carskog položaja i podrijetla u kontekstu *Kronike*. Jasno tematski i kronološki raščlanjuje opise tradicionalnih istočnorimskih careva, careva Zapada i uzurpatora na prijestolje, te analitički pristupa ulozi Marcelinove perspektive pojedinima. Na sličan način interpretira podatke koji se mogu pronaći o caricama i carskim kćerima, dok u završnom dijelu poglavlja posebnu pozornost pridaje istaknutim eunusima o kojima je kroničar pisao.

Peto poglavlje naziva se „Marcelin i Ilirik“ (str. 167-207), a ono je izrazito važno u kontekstu hrvatskoga povijesnog prostora u kasnoantičko doba i cjelokupne provincije Ilirik u *Kronici* koja je, prema Gračaninu, posebno zastupljena zbog Marcelinova podrijetla. Autor isprva u pojmovnom smislu smješta Ilirik općenito u prostor i vrijeme (mijenjao je opseg teritorija, uz tendenciju fluktuirajućeg određenja na teritorijalnoj i općepojmovnoj razini), dok dalje stavlja naglasak u Marcelinovo doba. Donosi pregled i vlastitu interpretaciju kroničarova izvještaja o barbarskim narodima u Iliriku, s posebnim naglaskom na važnost njegova djela kao izvještaja o barbarskim napadima na istočni Ilirik i Tračku dijecezu. Nastavlja opisom prirodnih katastrofa i njihova utjecaja na stanovništvo Ilirika, dok završava potpoglavljem o životu pokrajine u kojem se isprepleću prethodni elementi teme te njihovi utjecaji i na život lokalnog stanovništva. Ističu se Marcelinova pristranost pri odabiru izvora s obzirom na njegovo iliričko podrijetlo i identitet, kao i sklonost lokalnom stanovništvu.

U šestom se poglavlju naslova „Život jednoga velegrada: Konstantinopol“ (str. 209-266) Gračanin bavi podacima koje nam Marcelin donosi o Carigradu, odnosno, kritičkom interpretacijom pojedinih primjera i njih kao cjeline. Već je u prvome poglavlju bilo govora o izrazitoj ulozi Carigrada u Marcelinovu životu, koja se „provlači“ sadržajem *Kronike*, dok se ovdje nastavlja općim podacima o gradu i njegovu stanovništvu. Ističe detaljne topografske podatke koje o Carigradu donosi kroničar, a potom piše o ceremonijalnom životu grada u vidu vjerskih i ostalih manifestacija koje su se uklapale u cjelokupan carski ceremonijal. Bitno je napomenuti da autor tablično prikazuje podatke liturgijskih spomena i svetkovina, a nadalje prikazuje i interpretira značajne obavijesti druge vrste kojima nam kroničar prikazuje religijski život u Carigradu. Nastavlja temom utjecaja prirodnih sila, ponajviše elementarnih nepogoda na život stanovništva. Također, piše o neprijateljskim napadima i opsadama Carigrada, dok zaključuje građanskim nemirima kao rezultatom prenapučenosti, kozmopolitizma, povećane socijalne mobilnosti i sveopće „heterogeni-

zacije“ stanovništva. U poglavlju se vidi autorova tendencija da prikaže i Marcelinovu pristranost pri odabiru izvora s obzirom na njegovu sklonost prema carskoj prijestolnici.

Sedmo poglavlje naslovljeno je „Istok i Zapad“ (str. 267-294). Unatoč činjenici da je nešto kraće, dragocjeno je jer se temelji na analizi značajnih podataka o Istoku i Zapadu zapisanima u *Kronici*. Naglašava se relativan manjak obavijesti o Zapadu koje se pojavljuju sporadično i uglavnom se odnose na vijesti o pobunama, stupanju na prijestolje i smrtima careva. Obilje je, pak, informacija o Istoku. Gračanin kritički interpretira pojedine značajne podatke koji se odnose na bitne povijesne događaje, ponajviše ratna zbivanja, pobune i vanjskopolitičke odnose, kao što u poglavlju naglašava već opisanu „istočnorimsku“ perspektivu iz koje kroničar piše.

Osmo poglavlje knjige, pod naslovom „Marcelinov nastavljač“ (str. 295-308), uvelike svjedoči o „popularnosti“ *Kronike*. Naime, ono što se zabilježilo za razdoblje od 534. do 548. pogrešno se pripisivalo Marcelinu, dok je zapravo anonimni kroničar o kojem nema sačuvanih podataka autor tog sačuvanog dijela. Ondje kojem prvenstveno piše o bizantskom ratu protiv Gota na području današnje Italije, ne donoseći podatke o javnome društvenom, političkom i vjerskom životu Carigrada, uz relativan manjak obavijesti o povijesti Ilirika, izuzev o donjem Podunavlju. Gračanin dodatno problematizira jasnoću probizantskog, protugotskog i pravovjerskog svjetonazora Marcelinova nastavljača te analizira obilježja njegove kronologije i drugih kroničarskih postupaka. Također, unatoč očuvanju kontinuiteta, autor Marcelina u većoj mjeri smatra pouzdanijim kroničarem od njegova nastavljača.

U Zaključku (str. 309-312) autor naglašava važnost proučavanja *Kronike* koja donosi dragocjene podatke o carskim osobama i pripadajućem ceremonijalu, crkvenim pitanjima i sporovima, vjerskim te ostalim građanskim nemirima i pobunama, istaknutim svjetovnim dužnosnicima i crkvenim velikodostojnicima, prirodnim fenomenima i elementarnim nepogodama, neprijateljskim napadima, barbarskim narodima i njihovim provalama te općenito o stanju u provinciji Ilirik, a time i u manjem opsegu o hrvatskome povijesnom prostoru u kasnoantičko doba. Gračanin zaključuje da se, unatoč određenim problematičnostima, Marcelinova *Kronika* može smatrati uglavnom pouzdanim povijesnim vrelom u kojem se donose izrazito značajni podaci o društvenom, političkom i vjerskom životu Rimskog Carstva, posebice njegova istočnog dijela te glavnoga grada u kasnoantičko doba.

Monografija Hrvoja Gračanina krunski je rezultat njegova višegodišnjeg sustavnog istraživanja Marcelinove *Kronike*. Odlikuju je sustavnost i precizan analitički pristup, uz izvrsno razrađenu metodologiju u skladu s modernim teorijskim pristupima koje prate jasnoća izlaganja i elegantan stil pisanja. Smatram da su upravo aspekt jasne podjele djela na teme i pod teme, uz kvalitetan činjenični pregled i njihovu svrhovitu kritičku interpretaciju, najveći prinosi ove studije. S obzirom na upravo navedene karakteristike, knjiga nije samo izrazito vrijedna za struku nego je i prikladna za nestručnu publiku te može dobro poslužiti i u svrhu popularizacije znanosti. Pored toga, važno je još jednom naglasiti kontinuitet istraživanja i dobivenih značajnih rezultata hrvatskog povjesničara o temi Marcelinove *Kronike* kao jednom od najznačajnijih pisanih povijesnih vrela kasnoantičkog razdoblja. Dragocjen je to prinos istraživanju ne samo domaće nego i svjetske povijesti.

Hrvoje Erceg

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

52

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2020.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 52, broj 2

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher
Miljenko Šimpraga

Glavna urednica / Editor-in-Chief
Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor
Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board
Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /
Executive Editor for Publications Exchange*
Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d.

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*